

Petro Nikiforow, Iłona Babuch

Фінансове забезпечення розвитку міст в Україні: проблеми та перспективи

Acta Scientifica Academiae Ostroviensis. Sectio A, Nauki Humanistyczne, Społeczne i Techniczne 1, 33-50

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Petro Nikiforow¹, Iłona Babuch²

Фінансове забезпечення розвитку міст в Україні: проблеми та перспективи

Zaopatrzenie finansowe rozwoju miast na Ukrainie: problemy i perspektywy

W artykule autorzy zbadali instrumentarium zaopatrzenia finansowego miast ukraińskich na zasadach obecnego ustawodawstwa krajowego. Stwierdzają, że finanse samorządowe przeszły transformację, choć system regulacji budżetowej nie sprzyja usamodzielnieniu finansowemu jednostek terytorialnych. Proces decentralizacji budżetowej posuwa się niekorzystnie. Autorzy określili również perspektywę dalszego reformowania finansów samorządowych Ukrainy.

Słowa kluczowe: zaopatrzenie finansowe, samorząd terytorialny, finanse samorządowe, podatki samorządowe, instrumenty finansowe, prawo budżetowe, prawo podatkowe.

The financial provision of the cities' development in Ukraine: problems and perspectives

The article investigates the sampling of the financial provision of the cities' development in Ukraine on the basis of legal and standard acts existing in the state. The fact that the local finances in Ukraine have undergone several changes is stressed but the working system of the budget regulation doesn't facilitate the real establishment of the financial independence of the communities, the process of the budget decentralization is advancing very slowly. The perspective of the further reformation of the local finances in Ukraine is defined.

Key words: financial provision, local government, local finances, local taxes and charges, financial instruments, the Budget Code, the Tax Code.

Збалансованість фінансової системи України та її ефективність може бути досягнута лише за умови забезпечення фінансової спроможності і фінансової самостійності окремої території. Фінансову незалежність місцевого самоврядування необхідно розглядати як межі можливостей економічної діяльності на основі економічної ефективності та раціональності, здатність місцевих органів влади до самостійного

---

¹ dr hab (ekonomika), Kierownik Katedry Finansów i Kredytu, Narodowy Uniwersytet im. Yurija Fed'kowycza w Czerniowcach.

² doktorant Katedry Marketingu, Narodowy Uniwersytet im. Yurija Fed'kowycza w Czerniowcach.

вирішення питань, що входять до їх компетенції з метою забезпечення соціально-економічного розвитку території. Внаслідок цього пошук форм і методів зміцнення фінансової незалежності органів місцевого самоврядування є досить актуальним завданням.

Враховуючи досвід європейських країн, який передбачає його (місцевого самоврядування) відокремленість від державної влади, повну незалежність і самостійність у здійсненні покладених на нього функцій у межах своєї компетенції прийняття низки законодавчих та нормативних актів є важливим кроком у напрямі наближення до загальноприйнятих стандартів у цій сфері. Децентралізація процесів ухвалення рішень забезпечує вплив місцевої влади на розвиток території, фінансова децентралізація забезпечує можливість узгодження потреб територіальної громади з її фінансовими можливостями.

Місцеве самоврядування, яке визначається Конституцією України як право територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції й законів України, має відповідну фінансову базу. Стаття 142 Конституції України свідчить, що матеріальною та фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме й нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їх спільної власності, що перебувають у управлінні районних і обласних рад³. Зазначені положення дістали розвиток у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні»⁴.

---

³ Конституція України від 28.06.1996 р. (із змінами та доповненнями), Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30.

⁴ Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», Відомості Верховної Ради України, 1997, № 24, с.170.

Проблема місцевих фінансів є найбільш складною проблемою розвитку місцевого самоврядування. Наявність у територіальної громади фінансових ресурсів, достатніх для вирішення питань місцевого значення, значною мірою визначає реальність місцевого самоврядування в тій чи іншій країні. Тому і не випадково питанням місцевих фінансів присвячена чи не найбільша за обсягом стаття Європейської хартії місцевого самоврядування, в якій закріплено принцип фінансової автономності місцевих властей.

На жаль, українська реальність сьогодні така, що значна частина вимог Європейської хартії щодо фінансової самостійності місцевого самоврядування поки що не може бути адекватно реалізована. Переважна більшість територіальних громад України ще не володіє фінансовими ресурсами, достатніми для забезпечення виконання передбачених законом функцій місцевого самоврядування та надання в системі місцевого самоврядування громадських послуг населенню на рівні європейських стандартів.

Аналіз теоретичних засад фінансового забезпечення функціонування та розвитку міст в контексті потенціального підходу дозволяють конкретизувати перелік інструментів, які формують фінансову основу розвитку територій (рис.1.)

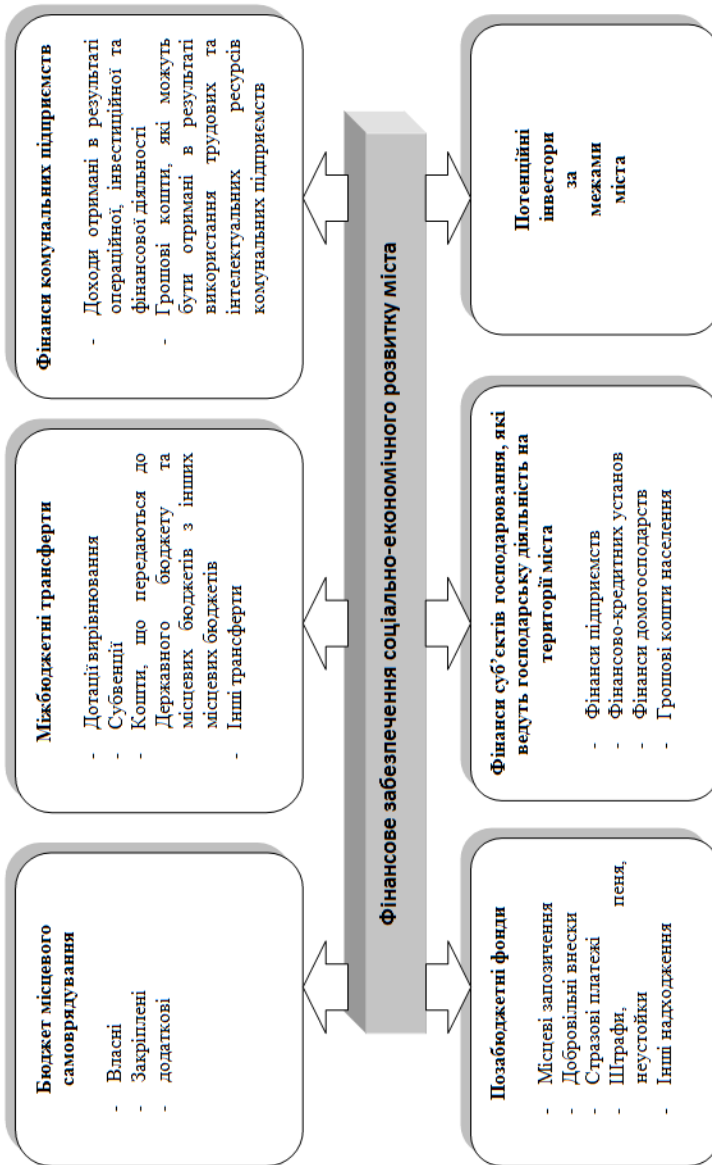

Рис.1. Інструментарій розвитку міста*

*розроблено авторами

Оскільки органи місцевого самоврядування в межах їх компетенції наділені правом самостійного вирішення всіх питань місцевого значення з метою забезпечення соціально-економічного розвитку своєї території,

гарантією реалізації прав з боку держави має бути виділення фінансових коштів. Визначальне місце серед фінансових ресурсів, що нагромаджуватимуться на відповідній території, відводиться централізованому фонду коштів – місцевому бюджету, розмір якого визначає безпосередньо реальний обсяг повноважень місцевих органів, що може бути реалізований протягом поточного бюджетного періоду.

Бюджетний кодекс України⁵ від 08.07.2010 р. № 2456-VI визначив відмінності між поняттями «бюджет місцевого самоврядування» та «місцевий бюджет». До бюджетів місцевого самоврядування віднесено бюджети територіальних громад сіл, селищ, міст та їх об'єднань, а до місцевих бюджетів – бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети, бюджети районів у містах та бюджети місцевого самоврядування. Так, основоположний акт бюджетного законодавства встановив тісний зв'язок між місцевим самоврядуванням і його фінансовою базою, підкресливши значення сіл, селищ, міст як основи місцевого самоврядування і вивів за межі бюджетів місцевого самоврядування бюджети всіх вищих ланок. Це має певне понятійне значення і для місцевих податків та зборів, які в такому разі не можна називати доходами місцевого самоврядування – вони є доходами всіх місцевих бюджетів, як це впливає з їх назви – «місцеві».

А. Монаєнко вважає, що органи місцевого самоврядування, як і органи державної влади, здійснюють фінансову діяльність, підтримуючи публічний фінансовий інтерес у державі та наділені в законодавчому порядку правом стягнення місцевих податків та зборів у місцевий бюджет. Самостійність у формуванні, затвердженні й виконанні місцевого

---

⁵ *Бюджетний кодекс України* від 08.07.2010 року, № 2456-VI, Офіційний вісник України, 2010, № 59.

бюджету є основною гарантією життєдіяльності територіальної громади⁶. Основним джерелом доходів місцевих бюджетів є місцеві податки та збори.

Закріплення інституту місцевих податків і зборів засновано на тому, що платники податків отримують доходи від використання ресурсів територіальної громади або повинні компенсувати витрати органів місцевого самоврядування у зв'язку з розвитком соціальної інфраструктури, прибиранням і благоустроєм території.

У новому Бюджетному кодексі України питанню місцевих бюджетів присвячено окремий розділ «Місцеві бюджети», що складається з двох глав: глави 11 «Надходження та витрати місцевих бюджетів (статті 63-74) та глави 12 «Складання, розгляд, затвердження, виконання та звітність місцевих бюджетів» (статті 75-80), в яких визначені концептуальні положення та принципи щодо побудови та функціонування місцевих бюджетів⁷. Схематично джерела формування і напрямки використання ресурсів бюджету міста зображено на рис. 2.

---

⁶ А. Монаєнко, *Правове регулювання фінансової діяльності органів місцевого самоврядування*, Підприємництво, господарство і право, 2010, № 10, с. 20-24

⁷ *Бюджетний ор. сіт.*

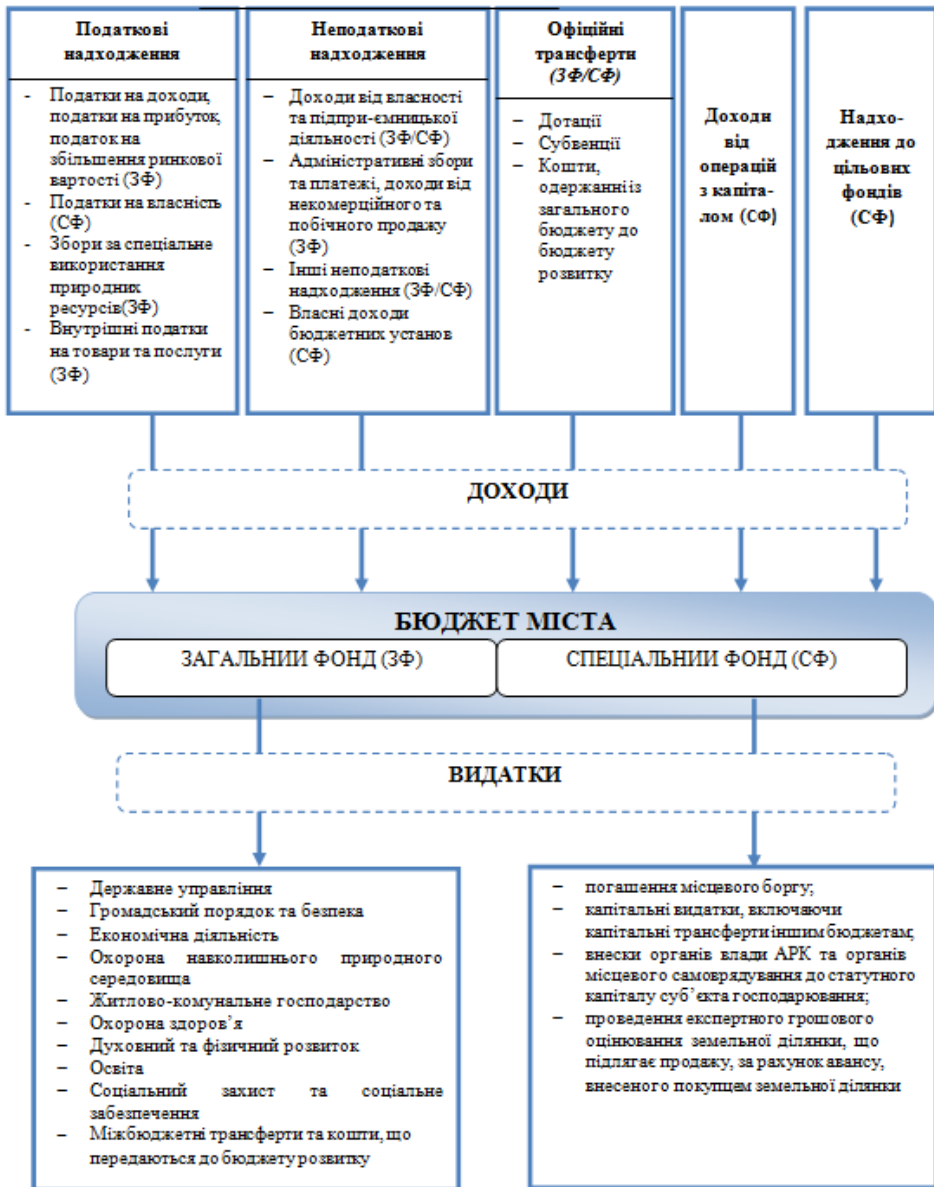

Рис. 2. Структура доходів і витрат бюджету міста*

*розроблено автором

Згідно з Бюджетним кодексом України (ст.63) місцевий бюджет містить надходження і витрати на виконання повноважень органів влади

Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування. Ці надходження і витрати становлять єдиний баланс відповідного бюджету.

Бюджет місцевого самоврядування має дохідну та видаткову частини. При цьому, надходження бюджету місцевого самоврядування, в свою чергу, включають дві групи доходів:

1)доходи, що закріплюються за бюджетами місцевого самоврядування та враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів;

2)доходи, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів.

Доходи бюджетів місцевого самоврядування мають бути достатніми для ефективного здійснення завдань та функцій місцевого самоврядування.

Аналіз положень Бюджетного кодексу України дозволяє зробити висновок, що в ньому передбачаються різні шляхи формування доходної частини місцевих бюджетів:

по-перше, за рахунок власних джерел (місцеві податки і збори), що відповідає вимогам Європейської Хартії місцевого самоврядування і гарантує фінансову автономність місцевого самоврядування. Зокрема, стаття 9 Хартії встановлює, що принаймні частина коштів місцевого самоврядування повинна надходити за рахунок місцевих зборів і податків;

по-друге, до доходів місцевих бюджетів зараховуються закріплені доходи, тобто закріплені законом загальнодержавні податки, збори та інші обов'язкові платежі;

по-третє, в дохідну частину місцевих бюджетів можуть входити кошти з державного бюджету, які передаються з метою надання фінансової підтримки місцевому самоврядуванню з боку держави, яка

гарантує органам місцевого самоврядування доходну базу, достатню для забезпечення населення послугами на рівні мінімальних соціальних потреб. При цьому мінімальні розміри місцевих бюджетів мають визначатися на основі нормативів бюджетної забезпеченості на одного жителя з урахуванням економічного, соціального, природного та екологічного стану відповідних територій, виходячи з рівня мінімальних соціальних потреб, встановленого законом. Фінансова допомога місцевому самоврядуванню з боку держави може здійснюватися у формі дотацій або субвенцій;

по-четверте, до дохідної частини місцевого бюджету включаються кошти, необхідні для фінансування витрат, пов'язаних зі здійсненням органами місцевого самоврядування повноважень органів виконавчої влади та виконанням рішень органів виконавчої влади⁸.

До вступу в дію нового Бюджетного кодексу України місцевим бюджетам дозволялось формувати позабюджетні фонди, фінансові ресурси яких акумулювалися на банківських рахунках. Сьогодні органи місцевого самоврядування мають право на основі рішення певних місцевих рад в структурі спецфонду місцевого бюджету формувати цільові фонди, використання яких здійснюватиметься згідно програм місцевих рад.

Сучасна система міжбюджетних відносин є високоцентралізованою: рівень централізації фінансових ресурсів у Держбюджеті України становить 75-78%. При цьому протягом останніх років має місце зростання даного показника навіть зареки функціонування нового Бюджетного кодексу (2011-2012 рр.). Так, протягом 2011 р. частка місцевих бюджетів в структурі консолідованого бюджету України

---

⁸ Н. Мельничук, *Проблеми та перспективи фінансового забезпечення місцевого самоврядування в Україні*, Економіка Криму, 2011, № (34), с. 78-81.

знизилась на 3,9%, а частка вилучених до держбюджету ресурсів органів місцевого самоврядування зросла на 4%⁹.

Із вступом у дію нової редакції Бюджетного кодексу України місцеві фінанси зазнали низки трансформацій. До позитивних зрушень слід віднести певне розширення переліку джерел доходів місцевих бюджетів, а до негативних – посилення контролю за діяльністю місцевих бюджетів, їх зарегульованості в частині запозичень (зокрема, граничних обсягів боргу та гарантій). Також тепер доходи місцевого бюджету визнаються зарахованими до місцевого бюджету з дня зарахування на єдиний казначейський рахунок. Усе це узалежнює органи місцевої влади від центру і посилює їх фінансову підпорядкованість.

Діюча система бюджетного регулювання не сприяє реальному становленню принципу фінансової самостійності громад. Досить навести приклад: бюджетам сіл, селищ і міст районного значення згідно з Бюджетним кодексом України закріплено відрахування податку з доходів фізичних осіб в розмірі 25%, не зважаючи на те, що переважна більшість цієї групи місцевих бюджетів є високо дотаційними (70-90 і більше %), це при тому, що податок формується виключно на їх територіях. В той же час, в доходи районних і обласних бюджетів відраховується відповідно 50 і 25%¹⁰.

В Податковому кодексі України від 2 грудня 2010 р. переглянуто перелік місцевих податків і зборів. Відмітимо, що скасування комунального податку, ринкового збору та податку з реклами січня з 2011 року відчутно вдарило по доходах бюджетів місцевого самоврядування. Ці

---

⁹ И. Усков, *Становление рынка местных займов в Украине: международный опыт*, Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України, Суми, ДВНЗ «Українська академія банківської справи» НБУ, 2012, Вип. 34, с. 302-310.

¹⁰ *Реформи системи державних фінансів України: перші результати та подальші перспективи*, К, НІСД, 2011, 50 с.

податки у системі всіх місцевих податків та зборів становили 90% доходів. Таке рішення дещо дисонує з намірами щодо укріплення ресурсної бази місцевих бюджетів. Водночас, місцеві бюджети отримали додатковий ресурс у вигляді єдиного податку та податку на нерухоме майно, надходження від якого, за прогнозами, становитимуть до 170 млн. грн.⁸. Ці кошти залишатимуться в місцевих бюджетах і можуть бути спрямовані на фінансування власних потреб відповідних територіальних одиниць.

Незважаючи на зміни бюджетного та податкового законодавства, процес бюджетної децентралізації просувається надто повільно. Незначне збільшення обсягів надходжень місцевих бюджетів все ж є не достатнім для фінансування навіть поточних видатків. Крім того, територіальні громади не зможуть розпоряджатися додатковими ресурсами на власний розсуд, оскільки до місцевих бюджетів будуть передані додаткові витрати, які раніше здійснювалися на центральному рівні.

Аналіз статей 88-91 Бюджетного кодексу України дозволяє здійснити таку класифікацію видатків бюджетів місцевого самоврядування:

видатки, які визначаються функціями держави та можуть бути передані на виконання місцевому самоврядуванню з метою найбільш ефективного їх виконання на основі принципу субсидіарності. Ці видатки враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, держава регулює їх здійснення та бере на себе зобов'язання забезпечувати відповідними ресурсами;

видатки, які спрямовані на реалізацію повноважень місцевого самоврядування, що мають місцевий характер. Ці видатки не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів.

Видатки бюджетів місцевого самоврядування здійснюються органами місцевого самоврядування на потреби територіальних громад, а їх розмір і цільове спрямування визначаються місцевими бюджетами цих громад. У бюджетах місцевого самоврядування можуть бути передбачені загальний фонд (поточний бюджет) та спеціальний фонд, у складі якого виділяються витрати бюджету розвитку.

Капітальні видатки бюджету розвитку спрямовуються на: соціально-економічний розвиток регіонів; виконання інвестиційних програм (проектів); будівництво, капітальний ремонт та реконструкцію об'єктів соціально-культурної сфери і житлово-комунального господарства; будівництво газопроводів і газифікацію населених пунктів; будівництво і придбання житла окремим категоріям громадян відповідно до законодавства; збереження та розвиток історико-культурних місць України та заповідників; будівництво та розвиток мережі метрополітенів; придбання вагонів для комунального електротранспорту; розвиток дорожнього господарства; придбання шкільних автобусів та автомобілів швидкої медичної допомоги; комп'ютеризацію та інформатизацію загальноосвітніх навчальних закладів; інші заходи, пов'язані з розширеним відтворенням.

Одне з визначальних місць в структурі матеріальної та фінансової основи розвитку міста займають підприємства комунальної форми власності. В Україні переважна частина об'єктів комунальної власності належить до сфери житлово-комунального господарства. За сучасних економічних умов і внаслідок впливу суб'єктивних чинників підприємства житлово-комунального господарства є здебільшого збитковими, що потребує залучення до функціонування цієї сфери бюджетних ресурсів.

Планування видатків місцевих бюджетів на фінансування підприємств комунальної форми власності має свої особливості, бо

розпочинається з визначення доходів цих підприємств. Як правило, доходи підприємств комунальної форми власності значно менші ніж видатки, тому після ретельної перевірки розрахунків підприємств місцеві фінансові органи планують державну дотацію в розмірі, необхідному для збалансування їх доходів і видатків. При цьому окремо планується дотація з урахуванням не тільки функціонального призначення підприємств, а й напряду надання дотації. Так, житлово-експлуатаційним конторам надається: бюджетна дотація на покриття збитків від експлуатації, від перевищення сплаченого ПДВ над отриманим і на покриття різниці в тарифах на тепло, яке подається відомчими котельними, на капітальний ремонт. Транспортним підприємствам бюджетна дотація планується на покриття експлуатаційних витрат, на капітальний ремонт рухомого складу, на придбання нового рухомого складу та на капітально-відновлювальні роботи. Крім того, у дотації комунальним підприємствам може закладатися прибуток, розмір якого залежить від стану місцевого бюджету, з якого планується отримати прибуток¹¹.

Фінансові ресурси комунальних підприємств тісно пов'язані з фінансовою системою регіону, становлять її невід'ємну частину і мають складну систему зв'язків із фінансовими ресурсами місцевих органів влади. Так, за рахунок місцевих бюджетів, також місцевих позабюджетних цільових фондів фінансується створення нових комунальних підприємств, їхнє інвестування й пільгове кредитування, покриття запланованих збитків тощо. Водночас за рахунок фінансових ресурсів комунальних підприємств формується певна частка дохідної частини фінансових ресурсів місцевих органів влади.

---

¹¹ В. Русін, *Фінансове забезпечення органів місцевого самоврядування: теоретичні основи та вітчизняна практика*, http://www.nbu.gov.ua/portal/Sos_gum/sprer/2008_4_2/65.pdf.

Поряд з об'єктами комунальної власності, фінансування потребують і об'єкти спільної власності, оскільки переважно належать до невиробничої сфери – школи, дитячі садки, лікарні, поліклініки, культурні і спортивні заклади. Вони є невиробничими і тому неприбутковими організаціями і, як правило, перебувають на повному, рідше – на частковому утриманні за рахунок коштів місцевих бюджетів.

З огляду на це, практика свідчить, що вирішальне значення для забезпечення матеріальної і фінансової основи місцевого самоврядування у більшості випадків все ж мають доходи місцевих бюджетів.

В сучасних економічних умовах на місцеві бюджети покладено тягар відповідальності не лише за забезпечення життєдіяльності громади, а й за створення належних умов для її розвитку, що вони не можуть забезпечити, зазвичай, в повному обсязі. Так, низька фінансова автономія, значні інфраструктурні потреби, активне втручання центральних органів влади в адміністративну та фінансову діяльність міста лише поглиблюють розриви між рівнем доходів та потребами у видатках муніципалітетів. Спрямування коштів з центру на вирівнювання, а не на розвиток регіонів, не зменшує диференціацію регіонів, а сприяє лише поглибленню розривів між ними, спонукаючи муніципальну владу до здійснення зовнішніх та внутрішніх запозичень, зачасто непомірних для неї та громади міста. В таких умовах саме муніципальні запозичення можуть стати джерелом надходження додаткових фінансових ресурсів до міської скарбниці, що дозволить муніципалітетам сформувати фінансову базу для реалізації вагомих інвестиційних проєктів, важливих для соціально-економічного розвитку міста.

Економічний зміст муніципальних запозичень (боргу) полягає в отриманні місцевим бюджетом коштів на умовах повернення, платності й строковості, внаслідок яких виникають зобов'язання місцевого

самоврядування перед кредиторами. Тобто формування муніципальних запозичень передбачає вторинний розподіл вартості валового регіонального продукту. А, отже, муніципальний кредит (запозичення, борг) – це система відносин між двома юридичними особами з поворотної, платної і строкової передачі фінансових ресурсів, одна з яких – орган місцевого самоврядування.

Муніципальний борг слід розглядати в двох аспектах: в економічному та правовому. Згідно чинного законодавства боргові зобов'язання муніципалітетів можуть бути здійсненні у вигляді:

- кредитних угод і договорів, які укладені органами місцевої влади;
- позик муніципалітетів, здійснених у формі випуску цінних паперів від імені муніципалітетів;
- договорів про надання муніципальних гарантій, договорів поруки місцевих рад по забезпеченню виконання зобов'язань третіми сторонами;
- боргових зобов'язань суб'єктів господарювання, переоформлених у муніципальний борг на основі правових актів місцевих органів управління.

Здійснення місцевих запозичень в світовій практиці відбувається на засадах так званого «золотого правила», що передбачає використання запозичених коштів лише на капітальні витрати. Такі обмеження законодавчо закріплені в Бразилії, країнах Центральної Африки, Індії, Канаді, США, Австрії, Німеччині, Нідерландах, Франції, Швеції та ряді інших європейських країн, де дозволено використання запозичених коштів з інвестиційною метою та на рефінансування боргу¹².

---

¹² *Управління розвитком міста*, Навчальний посібник, за ред. В.Вакулєнка, М. Орлатого, К, НАДУ, 2006, 389 с.

В Україні, на жаль, ринок муніципальних запозичень розвинений слабо, використання цього дієвого, як показує світовий досвід, фінансового інструменту є обмеженим та непоширеним, що, без сумніву, пов'язано із цілою низкою проблем, притаманних економічному розвитку України загалом. Незважаючи на задекларовану на державному рівні політику регіоналізації ця теза залишається, на жаль, лише декларацією. На практиці має місце посилення бюджетної централізації в країні, поглиблення тенденцій до зменшення частки власних доходів у структурі дохідної бази місцевих бюджетів і збільшення кількості дотаційних бюджетів, а отже, існуючий дефіцит фінансових ресурсів місцевих бюджетів не дозволяє органам місцевого самоврядування здійснювати інвестиції в розвиток місцевої інфраструктури, оновлювати основні фонди комунальних підприємств. В недостатній мірі розвинений фондовий ринок та присутні значні «пробіли» в законодавчому й нормативно-правовому регулюванні його діяльності, відсутнє сучасне та відповідне часу правове регулювання здійснення запозичень до бюджетів органів місцевого самоврядування.

На підставі проведеного дослідження можна стверджувати, що створення сприятливих умов для економічного і соціального розвитку місцевої громади вимагає комплексного підходу до формування муніципальних фінансових ресурсів, що передбачає створення чіткої дієвої системи генерації фінансових потоків, спрямованих до органів місцевого самоврядування. Визначено, що механізм формування муніципальних фінансових ресурсів складається з декількох складових, що функціонують відносно відособлено в рамках загальної соціально-економічної системи на основі базових принципів і розвивається на основі використання нормативно встановленого інструментарію.

Отже, до основних напрямків регулювання фінансових ресурсів та фінансових відносин міста можна віднести наступні: майнові та земельні відносини, міжбюджетні відносини, управління доходами та видатками бюджету, управління поточною ліквідністю бюджету, управління дефіцитом бюджету, формування і реалізація боргової політики міста. Зазначені сфери управління потребують поглибленого практичного вивчення на прикладі міст України.

Бібліографія:

1. *Конституція України* від 28.06.1996 р. (із змінами та доповненнями), Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30.
2. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», Відомості Верховної Ради України, 1997, № 24, с.170.
3. *Бюджетний кодекс України* від 08.07.2010 року, № 2456-VI, Офіційний вісник України, 2010, № 59.
4. Мельничук Н., *Проблеми та перспективи фінансового забезпечення місцевого самоврядування в Україні*, Економіка Криму, 2011, № (34).
5. Монаснко А., *Правове регулювання фінансової діяльності органів місцевого самоврядування*, Підприємництво, господарство і право, 2010, № 10.
6. Русін В., *Фінансове забезпечення органів місцевого самоврядування: теоретичні основи та вітчизняна практика*, http://www.nbu.gov.ua/portal/Sos_gum/sprer/2008_4_2/65.pdf.
7. *Управління розвитком міста*, Навчальний посібник, за ред. В.Вакуленка, М. Орлатого, К, НАДУ, 2006.
8. *Реформи системи державних фінансів України: перші результати та подальші перспективи*, К, НІСД, 2011.
9. Усков И., *Становление рынка местных займов в Украине: международный опыт*, Проблемы і перспективи розвитку банківської системи України, Суми, ДВНЗ «Українська академія банківської справи» НБУ, 2012, Вип. 34.

